

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет

**СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ
В УКРАЇНІ ТА СВІТІ:
ІСТОРІЯ, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ**

Матеріали
ІХ Всеукраїнської науково-практичної конференції

(Суми, 29 квітня 2022 року)

Суми
2022

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Власенко В. М., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Гончаренко А. В., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Дегтярьов С. І., д-р іст. наук (Сумський державний університет);
Зякун А. І., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Льницький В. І., д-р іст. наук (Дрогобицький державний педагогічний університет ім. І. Франка);
Каганов Ю. О., д-р іст. наук (Запорізький національний університет);
Камьонка М., д-р габ. (Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie, Польща);
Король В. М., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Котляр Ю. В., д-р іст. наук (Чорноморський національний університет ім. П. Могили, м. Миколаїв);
Куліш А. М., д-р юрид. наук (Сумський державний університет);
Лебідь А. Є., д-р філос. наук (Сумський державний університет);
Лобко Н. В., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Нестеренко В. А., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Черкасов А. А., д-р іст. наук (Cherkas Global University, США).

Видання рекомендоване до друку рішенням вченої ради
Навчально-наукового інституту права СумДУ
(протокол № 9 від 16.06.2022 р.)

Суспільно-політичні процеси в Україні та світі: історія, проблеми, перспективи : матер. ІХ Всеукр. наук.-практ. конф. (Суми, 29 квітня 2022 р.) / ред. колегія : В. М. Власенко, А. В. Гончаренко, С. І. Дегтярьов та ін. – Суми : Сумський державний університет, 2022. – 433 с.

До збірника увійшли наукові статті та повідомлення викладачів, студентів, учених та аспірантів ЗВО і наукових установ, виголошені в рамках ІХ Всеукраїнської науково-практичної конференції «Суспільно-політичні процеси в Україні та світі: історія, проблеми, перспективи» (Посвідчення УкрІНТЕІ № 1022 від 20 грудня 2021 р.), присвяченої актуальним питанням суспільно-гуманітарних наук.

© Сумський державний університет, 2022

ТАТАРЧЕНКО *Олександр Борисович*
кандидат історичних наук, доцент,
Херсонський національний технічний університет

Висвітлення газетами південної України стану поширення матеріалістичного світогляду в повоєнні роки

Після завершення Другої світової війни в Радянському Союзі розпочався процес активізації марксистсько-ленінської пропаганди, у межах якого в періодичній пресі зростає кількість публікацій, в яких висвітлювався стан поширення матеріалістичного світогляду серед радянських громадян. Активізація комуністичної пропаганди була зумовлена необхідністю ідеологічної підтримки політики відбудови народного господарства та з метою політичної стабілізації в СРСР після завершення війни.

Проблеми природничо-наукової пропаганди в радянській періодиці УРСР досліджували такі історики як: Гела О., Грибеник М., Данилець Ю., Каганов Ю., Калабавська В., Костів М., Рудий Г., Чучалін О. та ін..

Проте, публікації, в яких висвітлювався стан поширення матеріалістичного вчення в період пізнього сталінізму, до цього часу досліджувалися недостатньо. Тому ця проблема залишається актуальною в українській історичній науці і ми пропонуємо розглянути її на прикладі газет південної України.

Після того, як ліберальна політика щодо Руської православної церкви, яка була зумовлена ходом Другої

світової війни, почала сходити нанівець, в газетах південної України почала підніматися проблема пропаганди матеріалістичного світогляду серед радянського суспільства.

Зважаючи на те, що у проведенні ідеологічної роботи серед населення важлива роль належала культурно-освітнім установам, у травні 1946 р. Пленум ЦК КП(б)У розглянув питання “Про стан культурно-освітньої роботи серед робітників підприємств міст Ворошиловграда, Маріуполя і в селах Миколаївської області” [1, с. 134]. Після цього в усіх газетах південної України почали виходити публікації, які висвітлювали стан популяризації марксистсько-ленінського вчення закладами культури.

Однією з перших таких заміток вийшла стаття завідувача Херсонським міським відділом культури Очаковського Я. в органі Херсонського обласного і міського комітетів КП(б)У, обласної і міської рад депутатів трудящих “Наддніпрянська правда” під назвою “Дбати за культурно-освітню роботу” від 24 липня 1946 р.. У ній одним з найкращих в Херсоні був названий клуб ім. Шмідта, в якому за поточний рік було прочитано 76 лекцій на науково-природничі, політичні та міжнародні теми. Натомість критиці було піддано клуб ім. Леніна при заводі Петровського, в якому крім платних вистав, концертів і танців жодних масових і культурно-освітніх заходів не проводилося. Зокрема зазначалося, що «природничо-науковій пропаганді приділяється мало уваги», погано організована робота червоних гуртків на підприємствах, в установах і гуртожитках Херсона [2, с. 1].

Подібні статті виходили в усіх областях південної України. Тільки в друкованому органі Кіровоградського обласного і міського комітетів комуністичної партії України та обласної ради трудящих “Кіровоградська правда” протягом 1947 року вийшло п’ятнадцять публікацій, які стосувалися проблем пропаганди. Серед таких матеріалів періодично виходили повідомлення про проведення партійними організаціями заходів спрямованих на покращення пропагандистської діяльності.

Приміром, в “Кіровоградській правді” в повідомленні “Обласна нарада по пропаганді й агітації” від 22 січня 1947 року йшлося про проведення обласної наради завідуючих парткабінетів, лекторів міськкомів і райкомів КП(б)У, редакторів районних газет та секретарів міськкомів і райкомів комсомолу. Про успіхи кіровоградських пропагандистів повідомив завідувач відділом пропаганди й агітації Кіровоградського міському КП(б)У тов. Бурдейний, який повідомив, що «більшовицьке слово в маси у нас несуть коло 3000 агітаторів – комуністів, комсомольців і безпартійних». Однак про справжнє ставлення членів партії до радянської пропаганди на цьому заході повідомила тов. Кушаківська, яка відмітила, що політшколи та партшколи працюють нерегулярно через їх низьку відвідуваність слухачами, а окремі товариші своє відставання у політичному навчанні пояснюють “завантаженістю” та “браком часу” [3, с. 4].

У тій же “Кіровоградській правді” в публікації від 31 липня 1948 року повідомлялося про проведення в Києві республіканської наради працівників лекційної пропаганди наукових знань. На початку статті повідомлялося про

поліпшення науково-освітньої пропаганди, зазначалося, що в Україні діяло 25 обласних лекційних бюро, 355 районних і міських лекторських груп, 3780 сільських лекторіїв, які об'єднували до 36 тис. лекторів, які протягом 1948 року прочитали понад 300 тис. лекцій. Далі мова пішла про те, що на нараді в роботі лекторських груп були викриті істотні недоліки. Великою хибою наукової пропаганди було визначено недооцінку лекційними групами боротьби з релігійними забобонами. Зверталася увага на те, що деякі лектори забули вказівку Й. Сталіна про те, що «партія не може бути нейтральною щодо релігії і влада веде антирелігійну пропаганду проти всіх і всяких релігійних забобонів, тому що вона стоїть за науку, а релігійні забобони йдуть проти науки, бо всяка релігія є щось протилежне науці» [4, с. 1].

Про спроби радянської влади покращити пропагандистську діяльність повідомлялося й у друкованому органі Одеського обласного і міського комітетів КП(б)У, обласної і міської рад депутатів трудящих “Большевистское знамя”. Зокрема, в публікації “К дальнейшему подъёму культуно-просветительной работы” від 3 вересня 1949 року повідомлялося, що в Одеській області нараховувалося біля тисячі сільських клубів, у складі 390 лекторіїв працювало 2514 лекторів, діяло більше тисячі бібліотек та більше 2700 художніх гуртків. Однак, нижче зазначалося, що навіть там де клуби існували, їхня робота була поставлена незадовільно. Як приклад наводився уривок з листа, яке надійшло до редакції газети з села Барабой Овідіопольського району, в якому селянин писав: «Нудно в нашому селі. Тут є клуб,

але жодні гуртки не працюють... Жодних лекцій ніхто не читає, крім тих днів, коли ставлять кіно, яке потрапляє до нас раз на місяць... Зазвичай клуб зачинений і молодь після роботи не знає куди піти».

Потім в публікації повідомлялося про проведення республіканського громадського огляду клубних закладів, бібліотек, лекторських груп та сільських лекторіїв, до якого зобов'язав XVI з'їзд КП(б)У. Причому особлива увага повинна була приділена розвитку мережі сільських клубів і хат-читалень. Планувалося, що в кожному клубі та кожній читальні щомісяця буде проводитися не менше 6-8 лекцій та не менше 3-4 масових вечорів на політичні та виробничі теми. Ставилося за мету, щоб у міських і районних бібліотеках число читачів зросло не менше ніж на 20% та щоб 40% дорослого населення було залучене до читання книг. Окреме значення для створення навколо бібліотек “широкого читацького активу” відводилося поширенню політичної та природничо-наукової [5, с. 1].

Отже, публікації в газетах південної України, в яких висвітлювалися проблеми поширення матеріалістичного світогляду, будувалися за схожою структурою: спочатку мова йшла про успіхи пропагандистів, потім про проблеми, а після цього, ставилися завдання для поліпшення пропагандистської роботи. Популяризація матеріалістичного вчення мала на меті як укорінення комуністичної ідеології в радянському суспільстві, так і проведення опосередкованої та безпосередньої антирелігійної пропаганди, яка спрямовувалася на подолання “пережитків капіталізму”.

1. Історія Української РСР : 8т., 10 кн. Т. 8 : Радянська Україна в період зміцнення соціалізму і поступового переходу до комунізму (1945 - 70-ті роки). Кн. 1 : Українська РСР в період зміцнення соціалізму (1945 - 50-і роки) / УРСР. Ін-т історії, Голов. редкол. : Ю. Ю. Кондуфор (голов. ред.) та ін. ; Редкол. тому : А. В. Лихолат (відп. ред.) та ін. К. : Наук. думка, 1979. 390 с.
2. Лекційній пропаганді – широкий розмах // Наддніпрянська правда. 1946. 2 лип. (№131 (545)). С. 1.
3. Обласна нарада по пропаганді й агітації // Кіровоградська правда. 1947. 22 січ. (№ 16 (1289)). С. 4.
4. Республіканська нарада працівників лекційної пропаганди наукових знань // Кіровоградська правда. 1948. 31 лип. (№ 151 (1684)). С. 1.
5. К дальнейшему подъёму культуно-просветительной работы // Большевицское знамя. 1949. 3 сент. (№ 174 (2461)).